

Hidinge gamla kyrkogård

Hidinge socken, Lekebergs kommun, Örebro län, Strängnäs stift

Kulturhistorisk inventering av gravvårdar 2018

Texterna samt bilderna i denna rapport har licensierats med Creative Commons licens.

www.creativecommons.se

Texterna i denna rapport är skrivna av Louise Anshelm och Charlott Torgén om inget annat anges. Bilderna i denna rapport är tagna av Charlott Torgén om inget annat anges.

INLEDNING	4
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	4
METOD	5
HISTORIK BETRÄFFANDE BEGRAVNINGSSKICKET I SVERIGE	6
HIDINGE SOCKENS HISTORIA I KORTHET	9
HIDINGE GAMLA KYRKA	11
KYRKOGRÅRDENS HISTORIA	15
KYRKOGRÅRDSBESKRIVNING	23
KARAKTÄRSBESKRIVNING	30
KULTURHISTORISK VÄRDERING	31
REKOMMENDATIONER	31
SLUTORD	32
KÄLLOR OCH LITTERATUR	33

INLEDNING

Kyrkogårdar och begravningsplatser är ofta anläggningar med en lång historia. Genom deras framväxt och utveckling över tid utgör de värdefulla kulturmiljöer. Det är av stor vikt att dessa miljöer vårdas och bevaras inför framtiden på ett föredömligt sätt.

Gravvårdar och även kyrkogårdar uppvisar arkitektoniska strömningar och skiftande ideal liksom på äldre tiders hantverksskicklighet i detaljer.

Det är dock inte enbart gravvårdar som utgör viktiga komponenter i kyrkogårdsmiljön utan även andra element som exempelvis växtlighet, träd, murar, grindar, beläggning etc. Detta är något man bör väga in vid dagens förändringar som genomförs för att underlätta den praktiska skötseln av kyrkogården.

På uppdrag av Knista församling har Örebro läns museum utfört en kulturhistorisk inventering av Hidinge Gamla kyrkogård.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

<i>ÖLM diarienummer:</i>	2016.230.119
<i>Dokumentation:</i>	Örebro läns museum
<i>Tidpunkt för arbetenas utförande:</i>	Under våren och sommaren har representant från Örebro läns museum genomfört fält- och arkivarbete, rapporten har sedan sammanställts under hösten 2018.

METOD

På uppdrag av Knista församling har Örebro länsmuseum utfört en kulturhistorisk inventering av Hidinge gamla kyrkogård. Inför uppdraget fördes diskussioner med Agneta Stigbjönsson, fastighetsförvaltare. Inför inventeringsarbetet har vi gått igenom Örebro läns museums arkiv, såväl foton som handlingar, samt använt relevant litteratur och andra inventeringar som underlag.

Hidinge gamla kyrkogård skiljer sig från många kyrkogårdar då den i dag inte utgör en begravningsplats och att det på kyrkogården endast finns en gravvård.

Vid en vanlig inventering av en kyrkogårds kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar finns vissa kriterier att följa vid valet av gravvårdar. Då Hidinge gamla kyrkogård endast har en gravvård har det inte funnits några behov av att följa dessa kriterier. I stället har en karakterisering och en kulturhistorisk värdering gjorts över kyrkogården som helhet.

RAPPORT

Rapporten innehåller en översiktlig beskrivning över begravningskicket i Sverige, en kort beskrivning av Hidinges lokalhistoria samt kyrkan och kyrkogårdens historiska bakgrund. Sist i rapporten redogörs för kyrkogårdens karaktär samt kulturhistoriska värde.

Inventeringen levereras till Kyrkogårdsförvaltningen dels i pappersform, dels på ett USB-minne. En Pdf kommer att tillställas Länsstyrelsen i Örebro län samt Strängnäs stift. Rapporten finns också tillgänglig på Örebro läns museums hemsida.

<https://www.olm.se/vi-hjalper-till/byggnadsvard/tidigare-projekt-och-rapporter/rapporter.html>

HISTORIK BETRÄFFANDE BEGRAVNINGSSKICKET I SVERIGE

Källor: *Kyrkogårdens gröna kulturarv, Kyrkogårdsinventeringar av Hille kyrkogård, Gästrikland, Misterhults kyrkogård, Linköping stift och Norra kyrkogården, Askersund.*

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så sätt att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. Vanligt förekommande är att en begravningsplats rymmer ett kapell inom sitt område.

I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bland annat att bränning av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt större utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogården delades upp i olika områden, först mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligtvis av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen fanns i form av sten kors, tumbor och hällar. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller av ett trä kors. Välbärgade människor begravdes redan under medeltiden även inne i kyrkan.

Under 1600-talet var det kyrkorummets, fristående gravkor, inredda gravrum m.m. som utgjorde platsen för de välbärgades gravar medan gemene man begravdes på kyrkogården. Vanligt var att kyrkogården omgärdades av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som den då kallades, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, kallmurad. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på flera sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till men rent praktiskt genomfördes inga omvälvande förändringar på kyrkogårdarna under 1700-talet.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut tilltog protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs smittospridande, ohygieniskt och orsakade stort obehag, framför allt sommartid. I början av 1800-talet genomdrevs en författning som krävde trädplanteringar och striktare planer på nyanlagda kyrkogårdar. År 1815 förbjöds begravningar inne i städer och byar, begravningsplatserna skulle anläggas utanför tätorterna. Dessa bestämmelser kan ses som ett resultat av den debatt som förts under 1700-talet.

De nya kyrkogårdarna var symmetriskt uppbyggda med gångar, kvarter och trädalléer. Trädplanteringar var ett viktigt inslag och framförallt på de nyanlagda kyrkogårdarna där det tillämpades en stram parkkaraktär. Landsortens kyrkogårdar var emellertid fortfarande enkla med sparsam vegetation, möjligtvis hade en trädkrans planterats.

Mot slutet av 1800-talet hade kyrkogårdarna utvecklats till det utseende som vi idag förknippar med en äldre kyrkogård. Fler planteringar hade anlagts samt lummiga alléträd, hängträd och vintergröna häckar. Vid denna tid blomstrade även stenindustrin och gjuteriverksamheten, nya metoder underlättade bearbetningen av hårdare sten som granit och diabas vilket bidrog till att gravvårdarna började massproduceras. Med nya förutsättningar förändrades även gravstenarnas dekor, från sparsam till rikligt ornamenterad med tydlig symbolik. De vanligtvis höga vårdarna av granit, marmor, och kalksten samt järnstaket, gjutjärnsurnor och gjutjärnskors är karaktäristiska för slutet av 1800-talet.

Kyrkogårdar och begravningsplatser indelades i olika områden, dels där den dödes familj fick köpa gravplats, dels områden som var kostnadsfria. Dessa senare områden kallades vanligtvis allmänna linjen, sk linjegravar. Här begravdes människor i den ordning de avled. Detta sätt att begrava ansågs vara mycket fördelaktigt eftersom gamla gravar åter kunde öppnas när kyrkogården var fullbelagd. Följden av detta blev att stora grupper i samhället, de fattiga och anonyma, förblev anonyma även efter döden. Begravningsättet med linjegravar förekom ända in på 1960-talet.

En kortare välbevarad del av en rad med linjegravar i kvarter J, Hidinge nya kyrkogård.

Under 1800-talets senare del blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostade gravvårdar. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer exklusiva. Parallellt med den strikt anlagda kyrkogården började man mot slutet av 1800-talet anlägga kyrkogårdar med en mindre stram utformning, inspirationen hämtades från den engelska parkens friare former och landskap.

Skogskyrkogårdar, som i Sverige blev populära under 1900-talets första hälft, kan sägas ha utvecklats från den friare parkkyrkogården. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena. Under 1900-talet accelererade massproduktionen av gravstenar och strängare utformningsbestämmelser ledde till att gravvårdarnas variationsrikedom efterhand försvann. Även vegetationens utformning blev enklare. Stora gräsmattor med enkla rygghäckar blev vanliga istället för grusgravar och olika häckarrangemang. Träden är dock fortfarande dominerande på kyrkogårdarna. Skogskyrkogårdarna däremot har en variationsrikedom i formspråk och vegetation, trots att gravstenarna liknar dem på övriga kyrkogårdar.

Gravkvarteren från 1950- och 60-talen kännetecknas av kraven på rationell skötsel och enhetlig utformning. Detta har bidragit till nästan identiskt lika gravvårdar stående i rad med rygghäckar mellan raderna. Gångar såddes igen för att ingå i den allmänna gräsytan, arbetskrävande häckarrangemang eller kantstenar runt vårdarna togs bort och alléträd gallrades ut.

De senaste årtiondena har de stränga reglerna för gravvårdarnas utformning mjukats upp och gett ett större utrymme för personligt formspråk.

HIDINGE SOCKENS HISTORIA I KORTHET

Slättbygderna i landskapet Närke befolkades tidigt vilket många fornlämningar vittnar om. Namnet *Edsberg* kommer av fornsvenskans *ep* med betydelsen *näs* och *-berg* med betydelsen *bergsbruk* eller *gruva*. Området var tidigt bebott och socknarna Edsberg och Knista tillhörde under järnåldern och framåt delar av centralbygderna i den rika kulturbygden *Västernärke*, men spår av boplatser visar att området har varit bebott sedan stenåldern. Häradets tingsplats var belägen vid Sanna i Edsbergs socken.

Hidinge socken ingick tidigare i Edsbergs härad som var ett härad i den västra delen av landskapet Närke. Häradet omfattade den norra delen av nuvarande Laxå kommun, hela nuvarande Lekebergs kommun samt Nysunds socken i nuvarande Degerfors kommun. Tingsställe var Fjugesta.

Historiskt sett utgjorde häradets nordligaste socknar Kvistbro, Knista och Hidinge en del av den s.k. Lekebergslagen. Detta var en bergslag med särskilda privilegier som 1872 kom att gå upp i dels Örebro och dels Edsbergs härad. Områdets uppkomst är höljt i historiens dunkel men åtminstone under 1500-talet fungerade Lekebergslagen som en egen rättskipande enhet med eget häradsting, dock utan fastställd tingsplats. Under 1600-talet fastställdes områdets omfattning av det år 1649 inrättade Bergskollegiet, men började med tiden betraktas som eget tingslag inom de angränsande häraderna, snarare än som ett eget härad.¹

Trots att järnbruket² har en lång tradition i Hidinge socken var jordbruket det främsta försörjningssättet. Jämte jordbruket bröt bönderna kalksten för avsalu till masugnarna uppe i bergslagen. Stenbrott finns markerade på lantmäterikartor vid 1700-talets början och vid 1800-talets mitt, år 1848, började Lanna kalkbrott exploateras och ett par år senare fanns ett flertal konkurrerande företag. Under seklets andra hälft startades i anslutning till gruvområdet flera stenhuggerier och år 1917 investerade Svenska Skifferverken stora summor för att pressa olja ur skiffer. Oljesatsningen slog dock fel och under ett par år brändes istället jordbrukskalk. Lanna Stenhuggeri tillhandahöll stenarbeten till byggsektorn mellan 1920-talet fram till 1960.³ Mellan 1932 och 1966 fanns i Lanna även en cementfabrik vilken tillsammans med Lanna Stenhuggeri AB var blev den största arbetsgivaren.

I Hidinge socken har även funnits en bred trävaruindustri med bland annat såg, kvarn och snickerifabriker. Fabrikerna var förlagda i bland annat Hidingebro, Skärmartorp, Lekhyttan och Vilingsberg. Företagen var främst aktiva mellan 1920-talet fram till 1960-talet.

---

¹ https://sv.wikipedia.org/wiki/Edsbergs_h%C3%A4rad (2017-04-25)

² Den äldsta järnproducerande hyttan i Hidinge socken är Svenshyttan vilken anges i en skattelängd redan år 1458.

³ Gustafson, H. (2006) Hidinge socken i faktaform – berättarform och jagform.

Till socknens företagande har även hört metallgjuterier samt smedjor ibland annat Skärmartorp och Hidingebro. En skinnindustri om än i mindre skala fanns i socknen, främst under 1900-talets andra hälft.

Bland häradets sockenkyrkor finns ett antal kyrkor med medeltida ursprung; Knista kyrka som är en av de äldsta i Närke och vars långhus har daterats till år 1123, Edsbergs kyrka från slutet av 1100-talet som efter branden vid Riseberga kloster byggdes på med stenar från detta, samt Tångeråsa kyrka från 1200-talet som är Sveriges näst äldsta träkyrka samt Hidinge gamla kyrka från slutet på 1100-talet.

Hidinge socken ingår sedan 1995 i Lekebergs kommun.

HIDINGE GAMLA KYRKA

Hidinge gamla kyrka stod troligtvis färdig någon gång mellan 1100-talets slut och 1200-talets början. Fornlämningar i området runt kyrkan visar på tidig mänsklig närvaro. Den ursprungliga socknen kan ha utgjorts av tre mindre byar liggandes på rad med en knapp kilometer mellan; Sällven – Hidinge – Lanna. När kristnandet så småningom ledde till byggandet av en kyrka torde det vara naturligt att förlägga denna i den mittersta byn. I kyrkans närhet och runt kyrkan, invid Svartån, uppstod tidigt bybildning. Hidinge by som under lång tid var sockencentrum skiftades ut under 1800-talets mitt då gårdarna flyttades ut varefter bykärnan ändrade karaktär. Rester av det tidiga sockencentrat står fortfarande att se invid Hidingebro med fabriksbebyggelse, dammar, sågverk mm. Idag är Hidinge gamla kyrka belägen i ett flackt jordbrukslandskap utan direkt förbindelse med övrig bebyggelse, fränsett en fd skolbyggnad väster om kyrkan.

Del av geografisk karta från 1688 över del av Tångeråsa socken. Källa: lantmateriet.se, historiska kartor, lantmäteristyrelsens arkiv.

När den gamla sockenkyrkan blev för liten skänkte brukspatron P. Hinneresson på Garphyttan 5 $\frac{3}{4}$ tunnland jord på Skärmartorps ägor till ny kyrka och begravningsplats. Kyrkan uppfördes mellan år 1865-1869 ca 2 km nordväst om Hidinge gamla kyrka.

I samband med att den nya kyrkan invigdes övergavs den medeltida romanska kyrkan och inventarierna auktionerades ut. Kyrkostämman beslutade år 1875 att låta riva den äldre kyrkan vilket skulle utföras kostnadsfritt av grosshandlare Flodin vid Hidinge kvarn i utbyte mot att han fick återanvända stenen vid uppförandet av en

mejeribyggnad vid Hidingebro. Rivningen påbörjades aldrig då Jakob Nilsson i Hidingeby och Karl Ekbon i Ekeberg erbjöd sig att köpa kyrkan för en summa av 200 kronor vilken efterskänktes. Församlingen bibehöll äganderätten mot att ett antal av församlingsmedlemmarna underhöll byggnaden. Den gamla kyrkan kom nu att under en 20-års period användas till bönehus för att sedan under en kortare period nyttjas som nykterhetslokal. Mellan år 1905-1921 fick klockaren tillåtelse att använda kyrkobyggnaden som hölada och som vedbod till skolan.

Kyrkan stod och förföll fram till år 1924 då Länsmuseum kom att stå för de mest till nöd tvungna reparationerna. År 1935 bildades Stiftelsen Hidinge gamla kyrka som övertog vård och underhåll och 1937 renoverades kyrkan varefter inventarier började köpas tillbaka. Samma år återinvigdes kyrkan som gudstjänstlokal.

Mellan år 1960-1965 uppfördes en klockstapel framför västerporten vars stora klocka togs i bruk år 1971. Klockan bekostades av bygdens invånare.

KYRKOBYGGNADEN

Ursprungligen hade kyrkan ett smalare korparti samt en portal på långhusets södra sida. Senare, under medeltiden, breddades koret och fick därmed dess nuvarande form, en så kallad salskyrka. I norr uppfördes även en sakristia och på södra sidan ett vapenhus i trä, invändigt valvslogs innertaket. På 1600-talet blev kyrkan för trång för den växande församlingen varför man år 1694 låter genombryta muren och timra ett torn på västra kortsidan. Tornet förlänger kyrkan med ytterligare 6 meter. Från den på kyrkogården fallfärdiga klockstapeln flyttas två klockor till den nya tornbyggnaden. Tornet revs år 1872.

Vapenhuset framför sydportalen var ursprungligen relativt stort, cirka 5x7 meter, På sockenstämman den 3 juni 1764 togs beslut "att det gamla vapenhuset måtte försäljas och i dess ställe och ett något mindre och tienligare huus utanför kiörkiödörren uppbyggas, warigenom kiörkiögården blifwer något rymligare och kiörkan får större prydnad och lius".⁴ Samma år uppförs ett nytt och något mindre och mycket lågt vapenhus på 3x4 meter. År 1822 revs vapenhuset. Kyrkans fönster har under tid förstörats ett antal gånger och dess nuvarande storlek kan härledas till år 1820-1821.

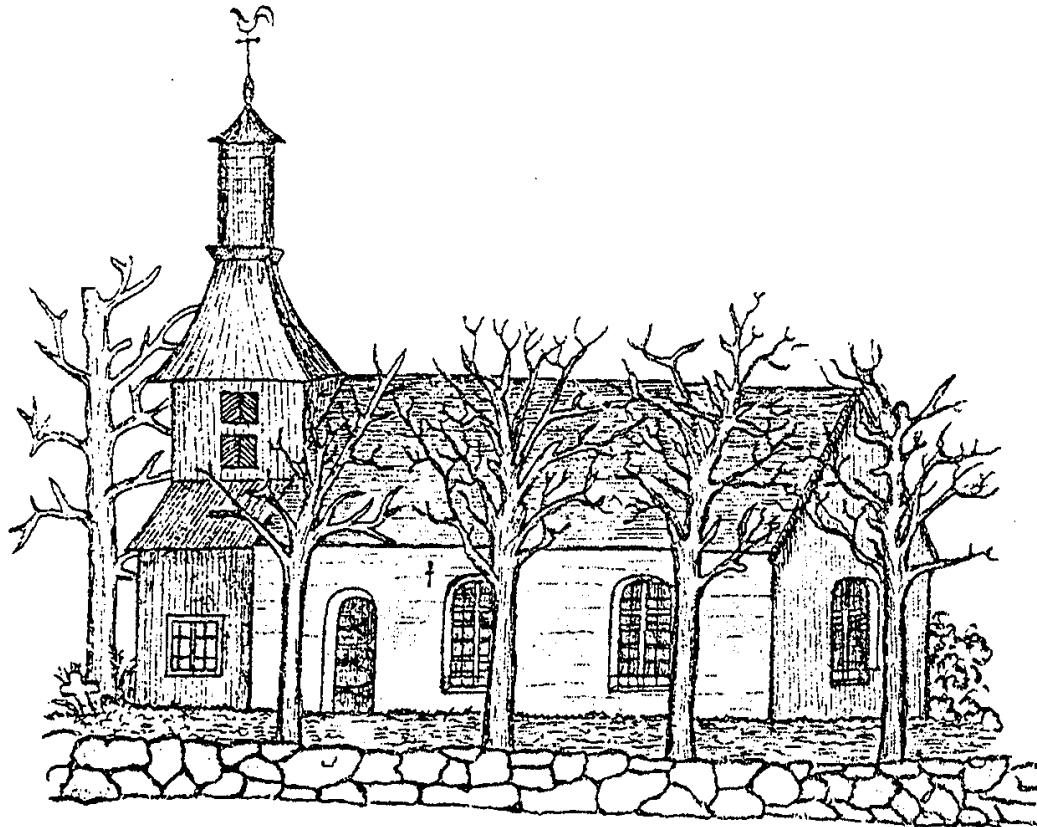
Kyrkan i dess nuvarande form har en påtaglig senmedeltida prägel med karakteristiskt rektangulärt långhus med rakt avlutat korparti i öster. Både långhusets branta sadeltak samt sakristians valmade tak täcks med spån. Väggarna har sedan år 1958 en tunn vitkalkad slammad yta vilken går ned till marknivå, dvs sockel saknas.

---

⁴ Källa: Harbe, D. (1937) *Gamla kyrkan i Hidinge och dess minnen* (s.9)

Fasaden har höga och djupt liggande höga spröjsade fönster med svagt stickbågsformade bågar/karmar samt solbänkar i kalksten.

På den södra fasadsidan framträder den skarv som visar på korets medeltida breddning. Runt den västra porten finns ett försänkt rundat samt slätputsat parti. På östra kortsidan finns ett igensatt fönsterparti med bevarad solbänk av kalksten. Kyrkans södra port har ett järnbeslaget dörrblad från 1200-talet. Västra porten är från år 1991, av trä samt struken med en mörkt brun kulör.

*Gamla kyrkan enligt en teckning av Herman Hofberg (provincialläkare) år 1865.
Källa: Harbe, D. (1937) Gamla kyrkan i Hidinge och dess minnen.*

Tornet uppfördes med liggande bilat timmer av fura ovanpå vilket ett mindre torn uppfördes för klockorna. Klockorna kom då att hänga i jämnhöjd med långhusets taknock. Både tillbyggnad och tornet som tillsammans med tornhuven nådde ca 6-7 meter ovan kyrkans tak kläddes med spån och tjärades. Kyrkans huvudingång förlades nu på tornets västra sida. Ett mindre vapenhus uppfördes invid ingången där även en stupstock placerades. Denna västra ingång nyttjades av männen medan kvinnorna använde den äldre södra ingången.

Vänster; västfasaden år 1910. Fotograf okänd. Källa: Örebro länsmuseum. Höger foto visar en utflykt 10 juni 1951. Fotografen är okänd. Båda bilderna visar en kyrkogård med ängsmark, träd och buskar.

ÖVRIGA BYGGNADER

År 1764 påbörjades uppförandet av ett fattighus intill kyrkan. Vid uppförandet drev pastor Hellström genom att byggnaden även skulle innehålla en skolsal samt en bostadsdel. I och med skolstadgan år 1842 byggdes sockenstugan på med en övervåning för att kunna möta kraven på undervisning. Nedervåningen fungerade fortsatt som sockenstuga och klockarekammare. På grund av det ökade barnantalet under 1800-talets första hälft beslutade sockenstyret att efter endast 15 år låta riva övervåningen varefter nedervåningen byggdes till på längden samt fick en ny övervåning. Den nya byggnaden stod klar år 1858 och innehöll då på dess nedre våningsplan en stor skolsal samt lärarbostad på två rum och kök. Hidinge bys skola lades ned år 1951.⁵

Invid den äldre skolbyggnaden står ett mindre senare 1 ½ -planshus i vinkel, årtal okänt.

---

⁵ Gustafson Henry (2006) *Hidinge socken i faktaform – berättarform och jagform*

KYRKOGÅRDENS HISTORIA

Vid arbetet med kyrkogårdsinventeringen har tillgängliga källor i form av arkiv samt litteratur genomsköts. Texterna i detta avsnitt är huvudsakligen hämtade från Daniel Harbes skrift från år 1937.

Kyrkogården användes kontinuerligt som Hidinge församlings begravningsplats fram till år 1867. Vid tidpunkten, i slutet av 1860-talet, var kyrkogården genomgrävd flera gånger och kunde inte längre användas. Gemene man var av den åsikt att kyrka och kyrkogård hörde ihop och i Hidinge bodde vid tiden ca 2200 personer. Då en ny kyrkogård var nödvändig måste man därför även bygga en ny kyrka. Den nya kyrkan stod klar den 12 september 1869. Den 31 oktober 1889 skedde dock den sista begravningen (med enstaka undantag) då änkan Britta Maja Ersdotter från Ekeberg fick sin sista vila intill den lilla kyrkan.

Del av karta över Storkiftet år 1773, kartan visar kyrkogården med delar av omkringliggande Hidinge bys ägor. Källa: lantmateriet.se, historiska kartor, lantmäteristyrelsens arkiv.

Kyrkogården var fram till 1700-talets slut inhägnad med så kallade kyrkobalkar. Kyrkobalken bestod av timmer staplat på varandra upp till ca en meters höjd samt överst täckt med spån. Underhållet av kyrkobalken sköttes av bönderna utifrån storleken på deras hemman. Kyrkogården hade vid tidpunkten två portar varav den ena fanns på norra sidan och den andra på västra sidan.

1758 finns nedtecknat att balkarna påpekas var bristfälliga, dock dröjde det fram till år **1785** innan sockenstämman tog beslut att låta ta ned och

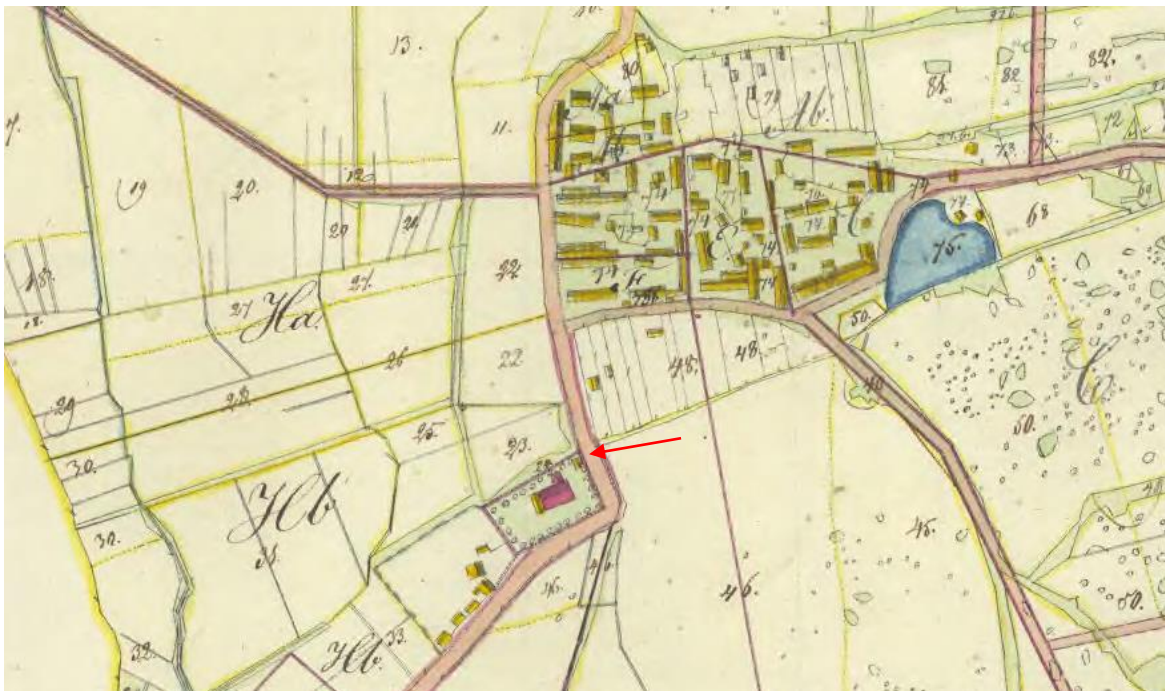
ersätta balkarna med en mur av sten. Mjölaren vid Hidinge kvarn, Peter Olofsson, köpte virket och lät resa en logbyggnad.

1757 flyttas den norra porten till östra muren.

1785 införskaffades grindar till östra porten. Samma år påbörjades arbetet med kyrkogårdsmuren vilken inte är färdigbyggd för än efter 30 år.

Västra porten utgjorde huvudingången och väster om denna låg fattigstugan. På 1750-talet sades att "wid liikfärder stannar följet wid fattigstugan".

1807 börjar församlingen begrava sina döda på den norra sidan av kyrkogården, undantaget har varit de personer som tagit sitt eget liv, så kallade självspillingar. Norr om kyrkan trodde folk förr att de onda makterna huserade.

Del av karta över Laga skifte år 1839, kartan visar kyrkogården med en planterad trädkrans och omgärning, kyrkobalken är vid tidpunkten ersatt med en mur. I kyrkogårdens nordöstra hörn står en bårbod (pilen). Bodan stod ursprungligen på annan plats men flyttades i samband med att porten flyttades från norra till östra sidan. Bodan stod fram till att kyrkan övergavs 1869. Även en likbod ska ha stått på kyrkogården, oklart var, denna skänktes till klockaren Anders Hedlind. Väster om kyrkan uppfördes under 1760-talet ett fattighus vilket även inrymde en skolsal. Källa: lantmateriet.se ,historiska kartor, lantmäteristyrelsens arkiv.

På kartan finns både fattighus samt klockarens bostad utskrivet. Del av Häradsekonomska kartan 1864-67. Källa: www.lantmateriet.se/historiska-kartor.

1869 lämna kyrkan liksom kyrkogården åt sitt öde.

1875 övertar väckelserörelsen Nerikes Ansgarieförening ansvaret för kyrkans och kyrkogårdens underhåll och kyrkogården ordnas i den utsträckning som är möjlig, lindar planteras runt kyrkogården.

Hidinge kyrkogård var och är liten till storleken varför den efter vart 40-50:e år genomgrävdes. I samband med detta avlägsnades både gravvårdar och jänkors.

1936-1937 i samband med restaureringen av kyrkan planteras kyrkogårdens norra del, oklart hur och med vad.

(år 1937 fanns endast en gravsten bevarad, rest över inspektoren på Lekeberga säteri; Johan Holmstedt, bosatt på Holmtorp, avliden år 1839. Vid tidpunkten fanns även ett par gravkullar bevarade).

1957 lämnar *Stiftelsen Hidinge gamla kyrka* in ett önskemål och förslag på en rekonstruktion av det torn som timrades 1694 på kyrkans västra sida, alternativt uppförandet av en ny klockstapel.

1960 godkänner Riksantikvarieämbetet ritningarna på en ny klockstapel.

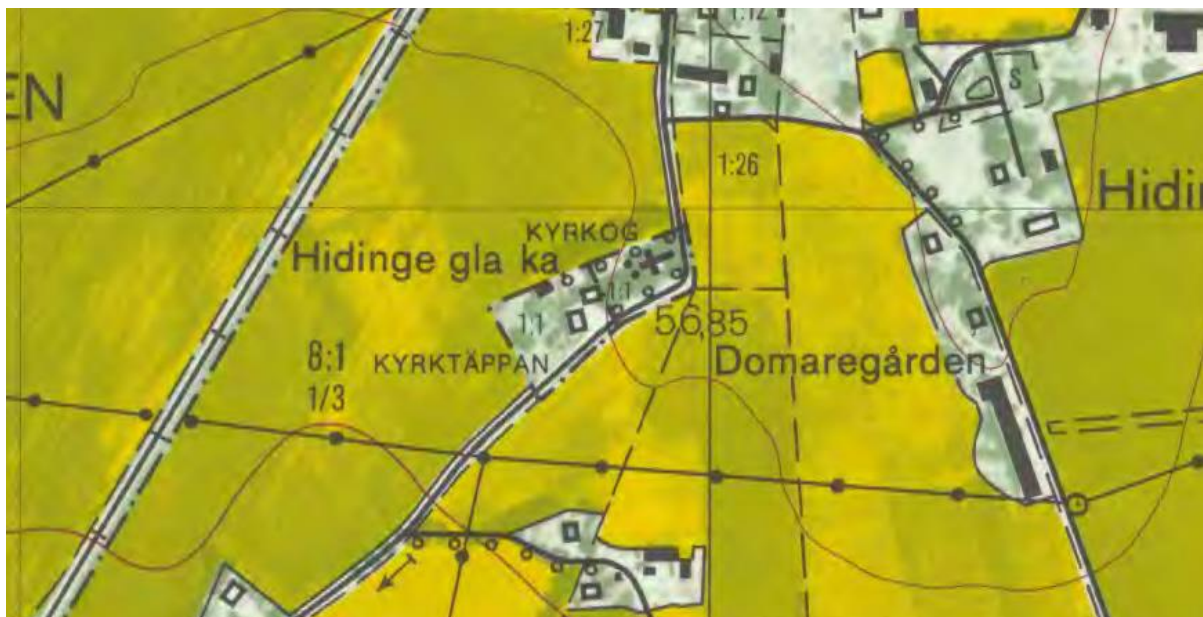

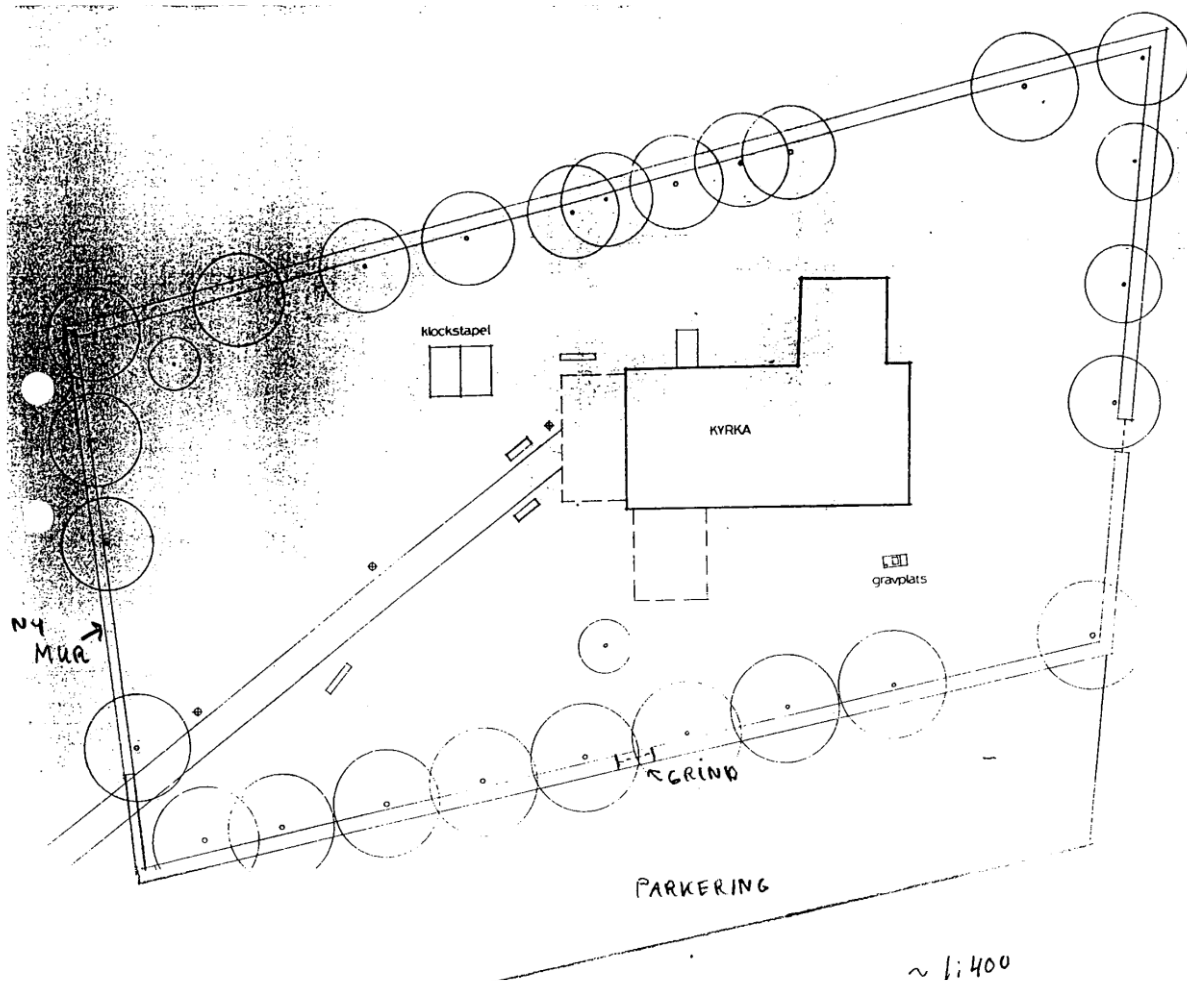
Sentida klockstapel med öppen klockbock med spåntak som kröns av en tupp.

1990-1991 genomförs en stor restaurering av kyrkan. Rörande kyrkogården sätts ny belysning upp på kyrkogården samt att klockstapelns spån tjäras med dalbränd tjära.

1994 anläggs en parkeringsplats på gamla landsvägen invid södra muren, en ny mur tillfogades befintlig på västra sidan samt att södra muren fick en ny muröppning samt smidd grind. Samtidigt målades lyktstolparna samt den nyuppförda toalettbyggnaden.⁶

⁶ ÖLM dnr: 95.230.032 Ang. ändringar på och vid kyrkogården, Hidinge gamla kyrka.

Källa: Ritning från Örebro kommun, Stadsbyggnadskontoret, 94-03-28. Kyrkogårdens enda gravvård är inritad på kyrkans södra sida. De streckade linjerna visar det tidigare tornet samt vapenhuset framför södra entrén.

KLOCKSTAPELN

Innan tornet timrades år 1694 hängde klockorna i en klockstapel men var den stod kan inte med säkerhet sägas. I inventarieförteckningen från år 1678 och i räkenskaperna från år 1686 nämns "stapeln på kyrkiogården" samt att en ny stapel behöver tillverkas. År 1690 består stapeln av en "väggbyggning" samt att denna vara av onödig storlek.

GRAVSÄTTNING

Fram till 1750 begravdes församlingsmedlemmarna utifrån hemman, vart hemman i socken hade sitt eget kvarter. År 1754 inkom klagomål på ordningen då tilldelad yta

upplevdes som för trång, åbon Olof Olsson i södra Selvalla påpekade att dennes griftesplats befanns för trång och hindrades av åborna på Hidinge postgård. Sockenmännen upphävde så ordningen med kyrkogårdens uppdelning till förmån för att begrava liken efter varandra varefter de avled. Efter tre år förnyade sockenstämman beslutet med tillägget att "liikkorsen skulle borttagas och ej mer brukas". Sannolikt bars korsen i likföljet för att efter förrättning och igenfyllning placeras på graven.

Jordfästningar förrättades alltid på söndag morgon före högmässan. Under 1700-talet bars de döda på bår till kyrkan. Varje rote utgjorde ett "liklag" där männen turades om att bära båren. Utanför västra kyrkogårdsporten sattes båren ned och klockorna började ringa. Jordfästning skedde när kistan sänktes ned i graven.

År 1749 förmanar prosten Hellström; "Förmante pastor at församlingens ledamöter wid de dödas begravningar, som förr blifvit erhindrat, bör visa större andakt och vördnad än hittills blivut för sport, i ty at mången til största förargelse öfvat otidigt sqvaller och liudligt tidsfördriv i stället att det allom åligger med hierta och sinne betrakta sin dödlighet och innerligen sucka til Gud om salig hädanfärd. Förmämligast bör därwid aktas, att menigheten instämmer med siungande isynnerhet ungdomen och intet stå stumma. På det den uptagna psalmen måtte dess snarare igenfinnas bör en tafvla göras och hänga utanför kyrkian med uppsatta nummer". Förmaningen upprepas fem år senare "Wid begravningar bör alla som äro närvarande hafva sina psalmböcker öppne och siunga med att icke prästen och klockaren måste siunga allena". Då oordning och avsaknad av disciplin måste ha rådat inom församlingen stadgas år 1767, "att inga fler skola infinna sig till likfärder än nödvändigt fordras och de långväga köra liket till kyrkan" samt att "Den som befinnes drucken wid likfärder plikte 10 dal. eller sitte han i stocken en eller två söndagar efter omständigheterna".⁷

GRAVHÄLLAR INNE I KYRKAN

Sommaren 1936 bröts golvet upp i samband med en genomgripande renovering. Ett flertal minnehällar hittades, dock endast en med inskription. När hällen upptäcktes placerades den mitt för predikstolen. Stenen ligger idag i mittgången strax innan korets upphöjning. Hällen är dekorativt behuggen med två cirklar varav den ena i den andra. I ringes mitt syns en kalk, till höger om ringarna en dödskalle och till vänster ett timglas. Hällen är till minne av Paul Jonsson från Hidinge.

Övre inskription:

---

⁷ Källa: Harbe, D. (1937) *Gamla kyrkan i Hidinge och dess minnen* (s.39-40)

Hic jacet sepultus clarissimus et doctissimus vir Paulus Jonae Hidingius in junio anni 1611 natus vero decemb. Anni 1644 mortuus. (Här vilar stoftet efter den berömde och lärde Paul Jonsson från Hidinge, född i juni 1611 och död i december 1644).

Inskription runt kalken i den inre cirkeln: p. I. H. n.

Inskription i den yttre cirkeln: Christ. Spes mea unica. (Kristus mitt enda hopp).

Undre inskription:

Transivere patres simul hinc transibimus omnes, in coelo patrium qui bene transit habet. H.1.13.14. (Liksom fäderna ha gått över, skola vi gå över. Gott har den, som går till fädernas himmel.)

Vid restaureringen 1936 upptäcktes ytterligare en häll som särskilde sig från de övriga. Hällen är förhållandevis stor och har en vackert profilerad yttre kant men saknar inskription. Hällen placerades framför korfönstret på ett murat fundament. Vid renoveringen år 1991 knäcktes hällen på mitten och är av den anledningen idag upphängd i sakristian. Troligtvis har denna häll varit placerad ovan en medeltida grav, en så kallad tumba.

*Södra långsidan efter restaureringen år 1923. Fotograf: Samuel Lindskog. Källa: www.raa.se
Muren är sammansatt av fält- och sprängsten i olika storlek. Underhållet är eftersatt då varken kyrka eller kyrkogård brukats sedan 1800-talets andra hälft.*

Norra långsidan med sakristian år 1924. Fotograf okänd. Källa: www.raa.se
Muren har en annan karaktär än dess södra motsvarighet. Här dominerar kalksten och muren har en stödjande uppgift.

KYRKOGÅRDSBESKRIVNING

Kyrkogården är liten och har en något osymmetrisk form som kommer av att den följer den gamla landsvägen i söder och öster. I väster gränsar kyrkogården mot den gamla skolan och i norr mot intilliggande åkrar/gården.

Hidinge gamla kyrka och kyrkogård, södra entrén.

Norra delen av kyrkogården med trädkransen till höger i bild.

I dag finns en grusgång till västra och södra entrén, i övrigt finns inga grusgångar eller kvartersindelning kvar. Kyrkogården saknar, sånär som på en grav, gravvårdar och är täckt av gräs. Det finns några enskilda buskar/buskage. Kring kyrkogården löper en mur samt en trädkrans.

OMGÄRDNING

Kyrkogården omgärdas i söder, öster och norr av en kallmurad stenmur, från 1700-talets andra hälft, som i norr har funktion av en stödmur. I väster finns rester av den äldre stenmuren kvar. Sträckningen i söder och öster täcks av sedumväxter. Södra och östra murarna har en blandning av både granit och kalksten där stenen är av varierande form och storlek. Den består av bearbetad/huggen, spräng- samt fältsten. I norr utgörs den till större delen av bearbetad kalksten.

Kyrkogården omges av en trädkrans och en stenmur. Här i söder. På bilden syns även privatbostaden som angränsar i väster, samt det syrenbuskage som utgör del av gränsen i väster.

Stenmuren i väster har rasat och kvar finns rester av den. I sydvästra hörnet på kyrkogården finns också en hög med sten som troligtvis kommer från stenmuren.

Stenmuren utgörs av en stödmur i norr.

GRINDAR

Det finns två entréer, en i söder och en i öster. Den södra entrén har en grind av svart smide som är förankrad i stag av järn. Grindens mittparti är inspirerad av sydportalens romanska beslag.

Grindens mittparti är inspirerad av sydportalens romanska beslag.

Östra grindparet är smidda och sannolikt från 1785 då norra kyrkogårdsporten flyttades till östra sidan. Grindarnas fästen är förankrade i muren. Grindarna är högre mot sidorna för att med en sluttande rundning få en lägre mittpunkt där grindparet möts. Grindarna har smidda tvärställda fyrkantsstänger som mellan stängerna vid

basen har vertikala vågformade dekorativa rundade stänger i olika höjd. Grindparet stängs med en klyka.

Grindpar från 1785 delar den östra muren.

GÅNGSYSTEM

Från södra entrén leder en grusgång fram till kyrkans västra och södra portal, utanför västra entrén finns en kalkstenläggning som markerar det tidigare tornet. I väster är det möjligt att kalkstenshällarna finns bevarade under gruset. I övrigt är kyrkogården bevuxen med gräs.

Kalkstensbeläggningen som visar var det tidigare västtornet varit placerat. Till höger i bilden ansluter grusgången från södra kyrkogårdsentrén.

På kyrkogården strax intill kalkstensbeläggningen finns även flera grundstenar samt en sten med ett inhugget kors. Det sägs att det var korset på stenen som var nollpunkten, dvs utgångspunkten för uppmätningen av kyrkan då den uppförande.

*Bilderna till höger visar den sten med inhugget kors som sägs vara nollpunkten, dvs utgångspunkten för kyrkans uppförande. På den vänstra av bilderna finns korset vid det röda bandet. Den högra bilden visar en närbild på korset.
Bilder: Jörgen Carlsson*

VEGETATION

Innanför muren finns en äldre trädkrans bestående av huvudsakligen lind. Den är nästan intakt. På en kartbild från 1839, se s. 16 finns en trädkrans inritad. Torligtvis planterades den efter att stenvallen var färdig i början på 1800-talet. Det saknas några träd i söder och öster. I väster finns ett större syrenbuskage samt många mindre lönnar som närmast bildar en häck av sly mot den intilliggande fastigheten. Bland lönnarna finns några mindre lindar. Dessa lindar skulle med fördel kunna få växa till sig för att komplettera trädkransen. Lönnarna skulle kunna ersättas med syrenhäck mellan lindarna, om insynsskydd önskas mot grannfastigheten.

Åt väster finns hög lönnslä och mindre lönnträd som bildar mur mot väster och bostadsbyggnaden. I sydvästra hörnet ligger stora stenar/delar av den tidigare muren. Intill förrådsbyggnaden växer en Ornäsbjörk

I sydöstra hörnet finns en prydnadsbuske som växt sig till mycket kraftigt, till ett buskage. Intill förrådsbyggnaden står en Ornäsbjörk.

Sydöstra delen av kyrkogården med östra entrén i muren. Delar av trädkransen saknas här. Till höger i bild syns det buskage av en prydnadsbuske som växt sig kraftigt. Bakom koret finns även en del av gräsmattan som låtits växa vilket gör att en del ängsblommor blommar.

Kyrkogården är bevuxen med gräs som på vissa ställen släppts upp och där blommar ängsblommor. Det finns även någon enstaka krollilja i gräset.

Södra delen av kyrkogården. Prästkragar, gullvivor, blåklockor, rödklöver, ängsblommor växer på kyrkogården. På fotot har ett mindre område med ängsblommor bevarats. Kyrkogårdens enda gravvård syns i bildens nedre del.

GRAVVÅRD

På kyrkogården finns en gravvård bevarad. Hällen är ett minne över Henning Cedergren född 1870 och avliden 1959. Henning var nämndeman, häradssdomare, kommunalman, kyrkvård och allmänt känd som Hidinges "starke man". Henning blev på egen begäran begravd och var därmed den siste person som gravsattes på Hidinge gamla kyrkogård.

Gravvård över den sista personen som begravdes på kyrkogården, Henning Cedergren.

ÖVRIGA BYGGNADER

I kyrkogårdens nordvästra hörn finns en mindre förrådsbyggnad. Byggnaden har stående vit locklistpanel och svart tegelimiterande plåt. Dörren har en sparkplåt av koppar.

Väster om kyrkan finns en sentida klockstapel med öppen klockbock och spånklätt sadeltak krönt av en tupp.

KARAKTÄRSBESKRIVNING

Hidinge gamla kyrka och kyrkogård har en lång historia där få förändringar skett och den har fortfarande karaktären av en medeltida sockenkyrka med äldre kyrkogård på landsbygden.

Kyrkan ligger i ett öppet jordbrukslandskap invid en äldre landsväg och utgjorde tidigare en del av socknens centrum. Tidigare låg flera större gårdar strax nordöst om kyrkan, men de skiftades ut under 1800-talets mitt och kvar finns endast ett fåtal gårdar nära kyrkan. Kvar intill kyrkan och kyrkogården finns den tidigare skolbyggnaden som idag utgör privatbostad.

Kyrkogården som i dag endast består av en gräsbeväxt yta har troligtvis aldrig varit anlagd på det sätt vi i dag ser på kyrkogårdarna. I äldre handlingar nämns att kyrkogården är så pass liten att den grävdes om vart 40-50:e år då alla gravvårdar avlägsnades. Kyrkogårdarna har i alla tider grävts om kontinuerligt och var många gånger fram till 1800-talets andra hälft gräsbeväxta ytor där t ex klockaren fick ta gräs/hö till sina djur.

Under andra halvan av 1800-talet anläggs många kyrkogårdar efter rådande tiders parkideal, men Hidinge gamla kyrkogård anlades aldrig efter de idealen. Kyrkogården har kvar sin form från 1700-talet, och kanske är den ännu äldre, med omgärdning i form av stenmur, med tillhörande järngrind samt trädkrans. Kyrkogården har karaktären av en äldre tids kyrkogård på landsbygden.

Södra delen av kyrkogården med muren från 1700-talet till vänster i bild. Muren är beväxt med sedumväxter. På bilden syns också trädkransen.

KULTURHISTORISK VÄRDERING

Den lilla kyrkogården och den medeltida kyrkan harmonierar väl med varandra och utgör ett gott exempel på hur en sockenkyrka och kyrkogård såg ut fram till 1800-talets mitt då både många kyrkogårdar och kyrkor utvidgades och kyrkogårdarna anlades efter rådande parkideal.

Intrycket av en mycket gammal kyrkogård förstärks av de gräsbeväxta ytorna som omges av de höga äldre träden och den äldre stenmuren, av den östra smidda grinden samt i väst den från 1700-talet angränsande fd byskolan.

I dag finns få kyrkor och kyrkogårdar med motsvarande karaktär kvar i länet, vilket bidrar till kyrkan och kyrkogårdens kulturhistoriska värde.

REKOMMENDATIONER

- Trädkransen bör kompletteras i söder och öster, där träd saknas.
- Önskvärt vore att återställa muren i väster samt att låta de minde lindar som finns växa upp och komplettera trädkransen. Önskas en avgränsning mot intilliggande fastighet kan med fördel en syrenhäck planteras mellan lindarna, innanför muren. (Den höga lönnslin bör tas bort.)
- Kyrkogårdens gräsbevuxna ytor kan med fördel hanteras som ängsmark vilket skulle förstärka den ålderdomliga prägel. Önskas en mer anlagd yta kan ytan i sydväst klippas oftare.
- Utanför västra entrén till kyrkan finns troligtvis den sten som utgjorde utgångspunkten vid uppförandet av kyrkan. Viktigt att den ligger kvar på sin plats och inte flyttas. För att inte skada stenen eller att den flyttas ur sitt läge är det därför viktigt att vara observant på stenen vid t ex snöröjning om röjningen sker maskinellt.
- Här finns också flera grundstenar från det äldre västtornet som uppfördes i slutet av 1600-talet och revs 1872. Kvar finns även kalkstensgrunden/golvet i form av kalkstenshällar. Viktigt är att vara medveten om att denna kalkstensgrund/golv samt grundstenar finns kvar och att de ska ligga kvar på sin plats och inte flyttas. De ligger troligtvis väl skyddade under gräsmattan men det är viktigt att vara medveten om att de finns där och att försiktighet iakttas vid t ex gräsklippning. Det är också viktigt att inte salta på detta område då kalkstenen då snabbt vittrar sönder. Kalkstensbeläggningsen sträcker sig troligtvis ca 6 meter ut från kyrkans västra fasad.

SLUTORD

Hidinge gamla kyrkogård används i dag inte som begravningsplats utan skiljer sig därvidlag från många andra kyrkor och kyrkogårdar.

I dag finns inga gravvårdar kvar på kyrkogården, förutom en, som kan berätta om människorna som levde och verkade här. Kvar finns dock kyrkogården och kyrkan som anlades redan under tidig medeltid. Det ger platsen en mycket lång kontinuitet som vittnar om bygdens betydelse och långa historia.

Att en kyrkogård förändras över tid är naturligt. Det är dock viktigt i den långsiktiga förvaltningen att man är uppmärksam på bevara kyrkogårdens karaktär. Att förvalta kyrkogårdens kulturhistoriska värde och karaktär är inte bara ett sätt att levandegöra det kulturarv som en kyrkogård utgör utan bidrar även till att platsen blir ett attraktivt besöksmål.

Inventeringen av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar är avsedd att användas som ett hjälpmedel vid upprättande av en vård- och underhållsplan för kyrkogården. Örebro läns museum är gärna med som diskussionspart vid planering eller förändringar av kyrkogården. Som stöd i det fortsatta arbetet med kyrkogården används med fördel även Centrala Gravvårdskommitténs skrift: *"Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar"*.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Tryckta källor:

Bucht, Eivor, m.fl (1992) *Kyrkogårdens gröna kulturarv*, Stad och Land 103, 1992.
Movium SLU, Alnarp

Borgström, Hans (1968) *Stenhandboken*, 2:a upplagan.
Stockholm; Sveriges Stenindustri Förbund

Centrala gravvårdskommittén *Gravvårdar - Allmänna råd för bevarade och återanvändning*, 1998

Centrala gravvårdskommittén, *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*, 2007

Gustafson, H. (2006) *Hidinge socken i faktaform – berättarform och jagform*.
Örebro: Bokverksta'n.

Harbe, D. (1937) *Gamla kyrkan i Hidinge oss dess minnen*, En hembygdsbok, Hidinge församling tillägnad
Örebro: Länstidningens Tryckeri A.B.